

יהיה לך" בלשון רבים?

ומתרצינן: לשון רבים האמור לגבי "בשרם", אינו מוסב על כמה מיני בכורות, שמשום כך תאמר שאף "דמם וחלבם" מתפרש כן, כי את כמה מיני בכורות ניתן להוציא בלשון "בכור". ומה שנאמר לשון רבים בבכור מוסב על בכור ממין אחד, אשר אף בו שייך לומר "ובשרם", להורות לך אחד תם, ואחד בעל מום.

לימד בכך הכתוב על בכור בעל מום שהוא ב-ז-1 ניתן לכהן כדין בכור תם, שלא מצינו לו בכל התורה כולה פסוק אחר ללמוד ממנו דבר זה.⁹ אולם את "דמם וחלבם" האמורים בפסוק לא ניתן לדרוש כן, שהרי בעל מום אינו קרב למזבח.

ומקשינן: ורבי ישמעאל, שלמד את הפסוק "ובשרם יהיה לך" לכלול בשר שור כבש ועז, מנין לו דין זה שבכור בעל מום ניתן לכהן?

ומתרצינן: נפקא ליה דין זה מ"וכשוק הימין לך יהיה", דסיפא של הענין האמור שם.

ומקשינן: בשלמא לרבי יוסי הגלילי, דמוקי

דרבי ישמעאל. והיינו, התנא שלמד בדעת רבי ישמעאל לדרוש מפסוק זה שדם הפסח ניתן בשפיכה, סובר שברכת הפסח אינה פוטרת את הזבח, ולא חלק רבי ישמעאל על רבי עקיבא בדין זה, כיון שהניתנין בשפיכה שנתנם בזריקה לא יצא. כי מאחר ודרש ב"ודם זבחיך ישפך" על נתינת דם הפסח בשפיכה, הרי שלא ניתן ללמוד ממנו להכשיר זריקה בדם הטעון שפיכה. ואילו התנא שלמד בדעת רבי ישמעאל שברכת הפסח פוטרת את של זבח, אינו סובר שדם הפסח ניתן בשפיכה, אלא דינו בזריקה, והטעם בזה שברכת הפסח פוטרת הוא משום שקרבן פסח הוא עיקר, והזבח טפל לו.

ומקשינן: בשלמא לרבי ישמעאל, דמוקים לה את פסוק "ואת דמם תזרוק" כוליה בבכור, ומה שנאמר "דמם" בלשון רבים היינו משום שהוא מוסב גם על "שור כשב ועז" האמורים בו, היינו דכתיב בהמשך הענין שם "ובשרם יהיה לך" [לאהרן הכהן]. כי בשר הבכור נאכל לכהנים, ולכך נאמר בלשון רבים, שאף זה מוסב על אלו. אלא לרבי יוסי, דמוקים ליה פסוק זה נמי במועשר ופסה, הרי מועשר ופסה אינו נאכל לכהנים אלא בעלים אכלי ליה, ואם כן, מאי "ובשרם

9. כן פירש רש"י. וכתב הקרן אורה, משמע שצריך פסוק לדין זה ובלעדיו היינו אומרים שבכור בעל מום אינו ניתן לכהן. וביאר שהחידוש בזה הוא בבכור שנולד בעל מום, כיון שהוא בעל מום עוד קודם שנתנו לכהן, היה מקום לומר שאינו מחוייב ליתנו לכהן, מאחר ואין הכהן זוכה בבכור אלא כשהוא עומד להקרבה. אולם בכור שנולד תם, שכבר זכו בו

ישמעאל בברייתא שדם הפסח בשפיכה, ושמענו עוד שאמר רבי ישמעאל שברכת הפסח פוטרת את של זבח, בהכרח סובר הוא שהניתנים בזריקה שנתנם בשפיכה יצא, שאם לא כן, היאך ברכת הפסח שהוא בשפיכה פוטרת את הזבח שהוא בזריקה, ומאחר וכן הוא נמצא שדרש את הפסוק "ודם זבחיך ישפך" אף לענין זה.

ותמכר, ויביא בדמיה שלמים. ואין לי לפרש, שכחתי על איזה תמורת הפסח שמעתי שתקרב, ועל איזה שמעתי שתרעה. ופירש זאת רבי עקיבא: אם המירו קודם הפסח, אינו קרב, כיון שהוא פסח דחוי. ואם המירו לאחר הפסח, הרי הוא קרב, כי דין תמורת שלמים לו.

ומעתה, לרבי יוסי הגלילי מבואר היטב טעם משניות אלו שתמורת הפסח והמעשר אינם קריבים, מאחר ונתמעטו מהפסוק לעיל.

אלא לרבי ישמעאל, דמוקי ליה לפסוק של "חלבם ודמם" כוליה בבכור, אם כן, מעשר ופסח, דלא קריבה תמורתן, מנא ליה?

ומתריצין: תמורת מעשר שאינה קריבה גמר בגזירה שוה "עברה עברה" מבכור. נאמר בבכור "והעברת כל פטר רחם לה", ונאמר במעשר "כל אשר יעבור תחת השמש". וכשם שתמורת בכור אינה קריבה,

ליה לפסוק של "דמם וחלבם" נמי במעשר ופסח, היינו דכתיב בתחילת פסוק זה "אך בכור שור וכו' לא תפדה כי קדש הם", שבא הכתוב למעט ולומר, דווקא הם קריבין, ואין תמורתן קריבה. ומאחר ואף הפסח והמעשר כלולים במיעוט זה, יש לנו ללמוד מכאן את טעמן של משניות אלו:

דתנן: תמורת בכור ומעשר, הן, וולדן, וולד וולדן עד סוף כל העולם, הרי הן כבכור ומעשר, שאף בהיותם בעלי מום הם אינם נפדים על מנת לחלל קדושתם על מעות. אך כל זמן שלא הוטל בהם מום, הם אינם קרבים כדין הבכור והמעשר עצמם, אלא ירעו עד שיפול בהם מום, ויאכלו במומן לבעלים.

ותנן: אמר רבי יהושע, שמעתי מרבתי שתמורת פסח קריבה אחר הפסח לשם שלמים. ושמעתי עוד, שיש תמורת פסח שאינה קריבה אלא תרעה עד שתסתאב

בבהמה שהיא פטר רחם, אלא זכות היא בקרבן בכור, שכשם שזכו הכהנים בקרבנות חטאת ואשם, כך זוכים הם בקרבן בכור. כי אם נאמר שזכיית הכהן בבכור אינה זכייה בדין קדשים אלא שהוא זוכה בבהמה שהיא פטר רחם, כשם שהוא זוכה בפטר רחם של בהמה טמאה, אם כן, מה שייך לומר שיש חידוש בבכור יותר משאר קדשים בזה שהוא ניתן לכהן במומו, הרי מאחר וזכיית הכהן בו היא מדין פטר רחם, מה לי תם מה לי בעל מום? אלא בהכרח, שאף בזה זכיית הכהן היא מדין קרבן, ונתחדש בזה, שאף על פי כן שונה הוא מיתר הקרבנות אשר אין לכהן זכייה בהם אלא בתם, ובבכור זוכה אף בבעל מום. וכעין זה כתב האבי עזרי [תמורה ג ב].

כהנים משעה שנולד, פשוט הוא שאף אם יוולד בו מום לאחר מכן הוא לא יחזור לבעלים, ואין צריך פסוק לזה.

ומטעם זה, דחה את פירוש התוס' [ד"ה שלא מצינו], שביאר את דברי הגמרא, שלא מצינו בכל התורה כעין זה, שהרי כל פסולי המוקדשין אינם מתנה לכהן, אלא פודהו, ומקריב אחר תחתיו, ואילו זה הוא מתנה לכהן האוכלו במומו. והקשה הקרן אורה, מה ענין בכור לשאר פסולי המוקדשין? הלא כל המוקדשין אין לכהן זכיה בהם מחיים, אפילו לא באלו שלאחר הקרבנתם זוכה הכהן בבשרם, מה שאין כן בכור, שזוכה בו הכהן מחיים!?

ומעיקר דברי התוס' כתב המקדש דוד [יד א] להוכיח, שדין זכיית הכהנים בבכור אינו זכות

הסוברים שבחטאת שתי מתנות מעכבות?

שלוש פרשיות נאמרו בחטאות החיצונות [ויקרא ד], ובכולן נאמר דין נתינה על "קרנות" בלשון רבים, בחטאת נשיא נאמר "ונתן על קרנות המזבח", בשעירת חטאת יחיד נאמר "ונתן על קרנות מזבח העולה", ובכשבת יחיד נאמר "ונתן על קרנות מזבח העולה".

ומאחר ומיעוט רבים, שנים, הרי כאן שש קרנות. וכיון שאין במזבח אלא ארבע קרנות, הרי שארבע נאמרו למצוה. ושתים¹⁰ שנה הכתוב כדי לעכב. ואף על פי שבשתיים מהן נכתב "קרנת" חסר וי"ו, סוברים בית שמאי "יש אם למקרא", דהיינו שדורשים את הפסוק כקריאתו, ולא ככתיבתו.

ובית הלל סוברים "יש אם למסורת", ויש לדרוש הפסוק ככתיבתו, וכיון ששתיים מהן נכתבו חסר אות וי"ו, נמצא שנאמרו קרנת קרנת פעמיים בלשון יחיד, ופעם אחת נאמר קרנות בלשון רבים, הרי כאן ארבע קרנות. שלש למצוה. ואחת לעכב.

ומקשינן: ואימא מצוות נתינת דם על כולהו ארבע קרנות למצוה נאמרה, שלכתחילה יש ליתן על הקרנות, ובדיעבד כיפר¹¹ אף אם לא נתן כלום, שהרי לא שנה הכתוב פעם

שהתמעטה מ"קדש הם", הוא הדין לתמורת מעשר.

ואילו בתמורת פסח, בהדיא כתב ביה לרבות שאין תמורתו קריבה. שהרי נאמר בפרשת שלמים "אם כשב הוא מקריב" [ויקרא ג], ומאחר ונאמר "כשב", מה תלמוד לומר "אם כשב", הרי זה בא לרבות תמורת הפסח לאחר הפסח שתקרב שלמים.

יכול אף תמורת הפסח לפני הפסח דינה כן? תלמוד לומר "זבח פסח הוא", לימד הכתוב כי רק קרבן הפסח עצמו קרב, ואין תמורתו קריבה.

ומקשינן: וכל הנך תנאי לעיל דמפקי ליה להאי קרא "ודם זבחיך ישפך" לדרשא אחרינא, האי דין המשנה, כל הניתנין על מזבח החיצון שנתנן מתנה אחת, שכיפר, מנא להו?

ומתריצין: סברי להו אלו התנאים בבית הלל במשנה, דאמרי, אף חטאת שנתנה מתנה אחת, כיפר. וילפינן כולהו קרבנות מחטאת.

שנינו במשנה בדעת בית שמאי: והחטאת, שתי מתנות:

אמר רב הונא: מאי טעמא דבית שמאי

שתי מתנות, כי מאחר ונתינה על הקרן אינה מעכבת, הוא הדין לשתי מתנות שאינן מעכבות.

11. הקשה הטהרת הקודש, מאחר ולמדנו לעיל [לו ב] מהפסוק "ודם זבחיך ישפך" שכל הזבחים שנתנן במתנה אחת כיפר, ודרשה זו הינה אף לבית הלל כפי המבואר שם בתוס', הרי ששמענו בזה, שמתנה אחת לכל הפחות מעכבת,

10. הקשה הקרן אורה, מאחר והדין הוא, שאפילו נתן את הדם שלא במקומו, נתכפרו בעלים, כיון שהגיע דם למזבח כמבואר לעיל [כו ב], הרי שאף לבית שמאי מדוע לא יהיה די במתנה אחת לעכב, שהרי הגיע דם למזבח, ואמנם, בנתינה שלא במקומו נפסל הזבח, אבל מכל מקום, הבעלים נתכפרו?! ודוחק לומר שאף שלא במקומו אין מועיל אלא אם כן נתן

נוספת לומר שמצוה זו מעכבת!?

ומתוצינן: **כפרה בכדי**, בחינם, ללא מתן דם כלל,¹² **לא אשכחן**, ובהכרח שאחת מהן מעכבת.

ואיבעית אימא טעם אחר, היינו טעמא **דבית הלל**, שהם סוברים **אהני מקרא** לדרוש כפי הקריאה, **ואהני מסורת** לדרוש כפי הכתיבה.

דהיינו, **אהני מקרא** שמשמעו שש קרנות,

לטפויי הדא. **ואהני מסורת** שמשמעותה ארבע קרנות **לכצורי הדא**. והיינו, מאחר ויש גם מקרא וגם מסורת, הרי שיש לנו להוסיף אחד על המסורת, ולגרע אחד מהמקרא, ונמצאו חמש קרנות, ארבע למצוה, ואחת לעכב.

ומקשינן לטעם זה שהועיל גם המקרא והועילה גם המסורת: **אלא מעתה**, מה שנאמר בבתי התפילין "**לטטפת**" [דברים ו'], "**לטטפת**" [שם יא], פעמיים חסר, ונאמר גם "**לטוטפות**" [שמות יג] מלא,¹³ ודרשנו בזה

הבשר, לחטאת שלא נתן ממנה כלל, כי דין נתינה שלא במקומה זה אמור בשאר זבחים אשר בהם הנתינה מעכבת, ולכך כשנתן שלא במקומו נפסל הבשר, ומה שאין כן לגבי חטאת, שסברה הגמרא שאין הנתינה מעכבת בה כלל, הרי שהוא הדין לענין הכשר הבשר. אולם בעיקר קושיית הגמרא, תמה השפת אמת, וכי תתכן כפרה ללא דם? ולכך כתב, שכוונת הגמרא להקשות, שמא דין נתינה על הקרן נאמר רק למצווה, ובדיעבד אף אם לא נתן על הקרן אלא במקום אחר במזבח, כיפר, ומכל מקום וודאי שצריך נתינת דם.

12. בביאור התירוץ כתב השפת אמת [לשיטתו שקושיית הגמרא היתה רק לענין נתינה על הקרן שאינה מעכבת, אבל מכל מקום וודאי שצריך נתינת דם], כי מאחר ואמרה תורה לתת על ארבע קרנות, הרי שנתינה שאינה על הקרן כלל, אינה מכפרת, והרי היא כפרה בכדי.

13. כן פירש רש"י בסנהדרין [ד ב]. ובתוס' כאן הביא ספרים שגרסו "ולטוטפת", ללא וי"ו בסוף התיבה, ודרשת הגמרא היא מהאות וי"ו שבראש התיבה.

ואם כן, היאך עלה בדעת הגמרא, שחטאת החמורה יהיה דינה קל יותר משאר זבחים בדבר זה, ותוכשר ללא שום נתינה?

ותירץ, שאין כוונת הגמרא כאן לומר שיהיה הזבח כשר לגמרי, שהרי בנתינה שלא במקומה לא הוכשר הבשר, והיא מועילה רק לענין כפרת הבעלים, וכל שכן בזה שלא נתן כלל. אלא בהכרח, כוונת הגמרא היא לומר שכאשר לא נתן כלל, נתכפרו בעלים והזבח פסול. ואם כן, אין סתירה מהנלמד לעיל בפסוק "ודם זבחיך ישפך" כיון ששם לא נאמר שמתנה אחת מעכבת את כפרת הבעלים, אלא שנתינה אחת מתירה אף את הבשר, וכפי האמור שם בפסוק "והבשר תאכל", ומה שאין כן כשלא נתן כלל, שבזה ביקשה הגמרא שאף על פי שלא הותר הבשר, מכל מקום נתכפרו בעלים.

ובשפת אמת כתב, שאין להוכיח משאר הקרבנות על חטאת, מאחר ובכל הקרבנות נאמר דין מתנות שתיים שהן ארבע, ממה שנאמר בהן נתינה "סביב" כמה פעמים, ושנה הכתוב להקל, ומה שאין כן בחטאת שלא נאמר בה "סביב", ואם לא שנה הכתוב תיבת "קרנות" כמה פעמים, לא נדע שמצוות נתינה בה מעכבת, ומשום כך, אין להוכיח מדין נתינה שלא במקומה שנפסל

הרי כאן ארבע, מדוע לא נאמר גם כאן, אהני קרא ואהני מסורת, ואם כן, המשנה¹⁴ בתי תפילין בעי למעבד, ולא ארבעה?!

בזה ללמד על מספר דפנות הסוכה,¹⁵ מדוע לא נאמר אהני מקרא ואהני מסורת, ואם כן, המשנה דפנתא בעי למעבד לסוכה?!

ומתריצין: סבר לה בית הלל כרבי עקיבא, הלומד דין ארבע פרשיות בארבע בתים מלשון אחד בלבד של הכתוב "לטטפת", דאמר, כך יש ללמוד מהכתוב: "טט" בשפת כתפי משמעותה היא שתיים. וכו' "פת" בשפת אפריקי משמעותה היא שתיים. הרי שאמר הכתוב ארבע.

ומתריצין: התם, לגבי סוכה, דל חד קרא זל-א-ז בוליה לגופיה, הורד מחמשת המקראות אחד מהם, לפי שהוצרך הכתוב לכתוב אותו לגופו ואין לדרוש ממנו, ונתרו ארבעה. ויש לך להוריד ממנין הארבעה עוד מקרא חד, לפככה, כי לפי שפירש הכתוב את תבנית הסוכה הוצרך גם לפרש את הסכך עם הדפנות, ונתרו שלושה, ונתרו שלשה מקראות ללמד על שלש דפנות.¹

ומקשינן עוד: אלא מעתה, מה שנאמר לענין סוכה [ויקרא כג] "בסכת" "בסכת" פעמיים חסר, ופעם נוספת "בסוכות" מלא, ודרשנו

אתאי הלכתא, ועתה באה ההלכה שנאמרה

14. כתב החק נתן, שלדעת בית שמאי הסוברים יש אם למקרא, היה לה לגמרא להקשות, שיצטרכו לעשות ששה בתים בתפילין, אלא שהקשה לדעת בית הלל שהלכה כמותם.

ובכתבי הגר"ז כתב בשם הגר"ח, כי שם סוכה בוודאי הינו רק על הסכך, ולכן כל פסולי סוכה, בסכך הם, ולא על הדפנות שאין עליהם דין סוכה כלל, אולם זה וודאי, שקיום מצוות סוכה, הינו גם ע"י הדפנות אשר בלעדיהם אין כאן מצוה, ולפיכך איסור הנאה קיים אף בדפנות, משום שאיסור זה אינו תלוי בשם סוכה, אלא בקיום המצוה, ומאחר וקיום המצוה הוא גם בדפנות, הרי שאף הם אסורים.

ובכפנים מאירות תירץ בזה, שפשוט היה לגמרא שתנא זה הלומד דין ארבעה בתים ממה ששנתה תורה "לטטפת" שלוש פעמים, וודאי אינו סובר יש אם למקרא, ובית שמאי וודאי לומדים דין זה ממקור אחר, וכל קושיית הגמרא הינה על סברא זו שאמרנו שהסובר יש אם למסורת, סובר גם יש אם למקרא, ובדרשה זו מפורש, שאם יש אם למסורת, הרי שיש לדרוש רק כפי המסורת.

1. הקשה החק נתן, לבית שמאי הסוברים יש אם למקרא אין לתרץ כן, כי מאחר ובמקרא נאמר שש דפנות, הרי שנתרו ארבע, ואם כן יהיה הדין שצריך ארבע דפנות לסוכה?!

15. מבואר בזה, שהאמור בתורה "סוכת" כולל עמו את הדפנות, וכן כתבו התוס' להוכיח מדין איסור הנאה שהוא קיים אף בדפנות, ואין נוטלים עצים מן הדפנות. והקשו התוס', מאחר וכך הוא, שדפנות הסוכה נדרשות אף הן בפסוק, וכוללות בדין הסוכה, מדוע דין דבר שאינו מקבל טומאה, וכן דין תעשה ולא מן העשוי, האמורים בסכך, אינם אמורים אף לגבי הדפנות?

וכתב, שאכן לבית שמאי צריך ארבע דפנות, ודופן רביעית די לה בטפח, מהלכה למשה בסיני, וכפי שמצינו בשיטת רבי שמעון בסנהדרין [ד א] הסובר כן.

עוד תירץ, שיש לומר אף לבית שמאי ש"בסוכות" אחד, נאמר כולו לגופו, ונתרו ארבע, אחד לסככה, נותרו שלוש, אשר דינה בטפח מהלכה למשה בסיני.